

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET
JURIDISKA INSTITUTIONEN

Hemliga tvångsmedel

- mellan effektivitet och integritet -

Tillämpade studier
Juris kandidatprogrammet
20 poäng

Författare: Sara Silander
Ämne: Straff- och straffprocessrätt
Handledare: Gösta Westerlund
April 2007

Sammanfattning

Straffprocessuella tvångsmedel utgör ett viktigt led i det brottsutredande arbetet som polis och åklagare bedriver. Samtidigt utgör dessa utredningsmetoder ett stort intrång i enskildas personliga integritet. Hemliga tvångsmedel anses vara särskilt integritetskränkande, på grund av att de är just hemliga. De hemliga tvångsmedlen i svensk rätt utgörs av hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning.

Genom Regeringsformen och Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna garanteras enskilda vissa grundläggande fri- och rättigheter som alltid måste beaktas, även vid brottsutredningar. Vid användningen av hemliga tvångsmedel kränks den enskildes rätt till skydd för privatlivet såväl som korrespondensen. Det skydd som enskilda ges enligt Regeringsformen och Europakonventionen får begränsas under vissa förutsättningar, men bara för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får dessutom ske endast med stöd av lag. För att hemliga tvångsmedel skall kunna tillåtas måste användningen stå i överensstämmelse med Regeringsformen och Europakonventionen. När stater fälltts för brott mot skyddet för privatlivet i Europadomstolen i samband med att hemliga tvångsmedel används handlar det i de flesta fall om att det saknats adekvat lagstöd.

I Sverige finns sedan länge en noggrann reglering av de tvångsmedel som får användas för att utreda brott. Den centrala lagstiftningen när det gäller hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning finns i 27 kap. Rättegångsbalken (RB). Eftersom hemlig teleavlyssning till sin natur är starkt integritetskränkande har lagstiftaren genom reglering försökt garantera att avlyssning skall få användas endast vid allvarigare brottslighet. Hemlig teleövervakning anses inte vara ett lika ingripande tvångsmedel, och får också användas vid betydligt fler brottstyper, än hemlig teleavlyssning.

Tillstånd till hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning skall inte kunna ges vid en alltför svag grad av misstanke. Det krävs därför att någon är skäligen misstänkt för brottet för att tvångsmedlet skall få användas. Åtgärden måste dessutom vara av synnerlig vikt för utredningen. Detta innebär ett krav på att

utredningsläget gör avlyssningen eller övervakningen nödvändig. Det behöver inte nödvändigtvis betyda att åtgärden skall förväntas ge avgörande bevisning som omedelbart kan leda till en fällande dom, men det inrymmer ett kvalitetskrav när det gäller de upplysningar som kan fås fram.

De hemliga tvångsmedlen anses vara särskilt integritetskränkande, varför beslutanderätten har lagts hos domstol. Åklagaren har inte någon rätt att fatta interimistiska beslut om hemliga tvångsmedel enligt reglerna i RB. Tillstånd får inte meddelas för längre än en månad framåt från dagen för beslutet. Åklagaren kan begära att tillståndstiden förlängs, varpå en ny prövning sker. Beslut om hemliga tvångsmedel fattas utan att den misstänkte är närvarande och kan bevaka sina intressen. Att den misstänkte inte kallas till en sådan prövning är självklart, eftersom avsikten är att han inte skall känna till att tvångsmedlet används.

Tillämpningsområdet för hemliga tvångsmedel har kontinuerligt utvidgats. År 2004 skedde en väsentlig tillämpningsutvidgning genom att en sk. straffvärdeventil infördes. Straffvärdeventilen innebär att hemlig teleavlyssning får användas vid förundersökning om brott där minimistrafvet inte uppgår till två års fängelse, om straffvärdet i det enskilda fallet kan förväntas uppgå till fängelse i över två år. De teleadresser som åtgärden får avse blev också fler.

I samband med de övriga lagändringarna 2004 infördes ett system med offentliga ombud i frågor som rör hemliga tvångsmedel. Det offentliga ombudet skall ta tillvara på enskildas intressen i samband med domstolsprövningen. Ombuden har också rätt att överklaga domstolens beslut angående tvångsmedelsanvändningen.

Frågan om överskottsinformation har legat till grund för en stor del av den kritik som har riktats mot hemliga tvångsmedel. Användningen av överskottsinformation var tidigare ett oreglerat område, men den 1 juli 2005 infördes en bestämmelse i RB som begränsar användningen av sådan information. Regleringen innebär att förundersökning om ett brott får inledas på grund av överskottsinformation endast om fängelse i ett år eller däröver är föreskrivet för brottet och det kan antas att brottet inte föranleder endast böter, eller om det finns särskilda skäl för att inleda förundersökning. Överskottsinformation får alltid användas för att förebygga brott.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Innehållsförteckning	3
Förkortningar	5
1. Inledning.....	6
1.1 Bakgrund.....	6
1.2 Syfte	7
1.3 Material och metod	7
1.4 Disposition	7
2. Några begreppsdefinitioner.....	9
2.1 Definition av straffprocessuella tvångsmedel.....	9
2.2 Närmare om hemliga straffprocessuella tvångsmedel	10
2.3 Avslutning.....	10
2.4 Personlig integritet	11
3. Rättighetskydd.....	12
3.1 Inledning	12
3.2 Regeringsformen.....	12
3.3 Europakonventionen	14
3.3.1 Bakgrund.....	14
3.3.2 Artikel 8 – Rätten till respekt för privat- och familjeliv	15
3.3.3 Aktuella rättsfall från Europadomstolen angående artikel 8	16
3.4 Sammanfattning	18
4. Hemliga tvångsmedel i svensk rätt	19
4.1 Inledning	19
4.2 Rättegångsbalken	19
4.2.1 Inledning	19
4.2.2 Definition av telemeddelande	20
4.3 Förundersökningskravet.....	20
4.4 Hemlig teleavlyssning, 27 kap. 18 § RB	21
4.4.1 Bakgrun.....	21
4.4.2 Vad innebär hemlig teleavlyssning.....	21
4.4.3 Vid vilka brott får hemlig teleavlyssning användas.....	22

4.5 Hemlig teleövervakning	24
4.5.1 Bakgrund.....	24
4.5.2 Vad innebär hemlig teleövervakning?	24
4.5.3 Vid vilka brott får hemlig teleövervakning användas?	25
4.6 Villkor för användningen enligt 27 kap. 20 § RB.....	26
4.6.1 Inledning	26
4.6.2 Skäligen misstänkt	26
4.6.3 Synnerlig vikt.....	27
4.6.4 Teleadresser som åtgärden får avse	27
4.7 Samtal som inte får avlyssnas enligt 27 kap. 22 § RB.....	29
4.8 Granskning.....	30
5. Överskottsinformation	31
5.1 Inledning	31
5.2 Bakgrund till lagregleringen	32
5.3 Användning av överskottsinformation, 27 kap. 23 a § RB.....	33
6. Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning enligt annan lagstiftning	35
7. Statistik över användningen av hemliga tvångsmedel	37
7.1 Inledning	37
7.2 Tillstånd till hemlig teleavlyssning.....	37
7.3 Tillstånd till hemlig teleövervakning	38
7.4 Är hemliga tvångsmedel effektiva?	38
7.5 Avslutande reflektioner.....	40
8. Rättssäkerhets- och integritetsaspekter	42
8.1 Beslutsprocessen	42
8.2 Parlamentarisk kontroll.....	43
8.3 Offentliga ombud	44
8.4 SOU 2006:98 - En säkerhets- och integritetsskyddsmynd.....	45
Avslutande reflektioner.....	46
Litteratur- och källförteckning.....	48

Förkortningar

Art.	Artikel
Bl.a.	Bland annat
BrB	Brottsbalken (1962:700)
Dvs.	Det vill säga
HD	Högsta Domstolen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
Kap.	Kapitel
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Regeringsformen
Sk.	Så kallad
SOU	Statens offentliga utredningar
St.	Stycke
SvJT	Svensk Juristtidning
T.ex.	Till exempel

1. Inledning

1.1. Bakgrund

Alla människor har ett behov av att slippa en oönskad och påträngande inblandning i det som tillhör vårt privatliv. Att staten inte blandar sig i vår privata sfär är en grundläggande förutsättning för att vi skall känna oss fria. Det är därför viktigt, i en demokratisk rättsstat, med en lagstiftning som värnar den personliga integriteten och skyddar medborgarna från intrång i det som utgör vårt privatliv. Samtidigt finns det åtskilliga angelägna allmänna och enskilda intressen som kan tillgodoses endast till priset av en begränsning av integritetsskyddet. Ett av dessa intressen är en effektiv brottsbekämpning. För att de brottsutredande myndigheterna skall kunna bedriva effektiva brottsutredningar är det ibland nödvändigt att använda sig av integritetskränkande utredningsmetoder.

I Sverige finns sedan länge en utförlig lagreglering när det gäller de tvångsmedel som står till förfogande vid utredning av brott. På senare år har myndigheterna fått ökade befogenheter att använda sig av hemliga tvångsmedel. Vi har under den senaste tiden också sett en mängd av förslag om ökad övervakning av medborgarna. Användandet av straffprocessuella tvångsmedel är ett viktigt hjälpmedel vid brottsutredningar, samtidigt som det innefattar allvarliga ingrepp i den enskildes privatliv. Samhällets behov av effektiva utredningsmetoder måste alltid ställas mot den enskildes intresse av skydd för den personliga integriteten.

Det finns ett ökat intresse för mänskliga fri- och rättigheter som fokuserar på betydelsen av den enskildes rättigheter i samband med integritetsskyddet. Även om någon är misstänkt för brott förlorar han av den anledningen inte sina grundläggande mänskliga fri- och rättigheter. Frågan är med vilka medel vår demokrati skall skyddas mot allvarlig brottslighet utan att vi underminerar de demokratiska värden som vi avser att skydda?

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att beskriva gällande bestämmelser för hemliga tvångsmedel på teleområdet samt se hur dessa tillämpas. Syftet är också att se hurvida användningen kan anses befogad utifrån intresset att beivra brott ställt mot det intrång en sådan användning medför i den personliga integriteten. Är avvägningen mellan en effektiv brottsutredning och skyddet för den personliga integriteten väl utformad?

Med syfte att undersöka det ovan beskrivna måste samtliga delar av tillämpningen granskas, det vill säga beslutsprocessen, vid vilka brottstyper användningen får ske, vilka beviskrav som ställs för att tvångsmedlen skall få användas samt användningen av insamlad information. Vidare kommer uppsatsen att se till vilka kontrollfunktioner som tillhandahålls för att se till att tvångsmedlen används på ett korrekt sätt.

1.3 Material och metod

Metoden är traditionellt juridisk såtillvida att utgångspunkten är lagtext med bakomliggande förarbeten samt praxis. Detta kompletteras med uttalanden från JO och JK. Därutöver kommer doktrin och offentliga utredningar på området att behandlas. En annan viktig källa är avgöranden från Europadomstolen, och rättsfall därifrån kommer därför att behandlas. Användandet av hemliga tvångsmedel är en mycket aktuell fråga och ett flertal lagändringar har genomförts de senaste åren. De flesta av dessa lagändringar kommer att belysas i uppsatsen.

1.4 Disposition

Inledningsvis kommer att behandlas några begrepp som är av betydelse för den fortsatta framställningen. Därefter sker en genomgång av skyddet för den personliga

integriteten i regeringsformen och Europakonventionen. I följande kapitel behandlas de straffprocessuella tvångsmedlen enligt svensk rätt. Framställningen koncentreras här till hemliga tvångsmedel på teleområdet. Därefter behandlas frågan om överskottsinformation. I följande kapitel behandlas rättssäkerhets- och integritetsaspekter i samband med användning av hemliga tvångsmedel. I det sista kapitlet ges avslutande reflektioner beträffande det som behandlats i uppsatsen.

2. Några begreppsdefinitioner

2.1 Definition av straffprocessuella tvångsmedel

Det finns sedan långt tillbaka en noggrann reglering i svensk lagstiftning av de tvångsmedel som får användas för utredning av brott. Tvångsmedel som används under brottsutredningar benämns straffprocessuella tvångsmedel.

Det finns ingen definition i rättegångsbalken av vad som avses med straffprocessuella tvångsmedel. Normalt innefattar de tvång mot person eller egendom. Gripande, anhållande, häktning, kroppsvisitation, kroppsbesiktning och beslag är exempel på straffprocessuella tvångsmedel som kan genomföras med direkt verkande tvång. Samtliga innebär ett intrång i en persons rättssfär. Regler om tvångsmedel i andra författningar hänvisar normalt till RB, som anses vara vägledande för tolkning och tillämpning av regler om tvångsmedel i annan lagstiftning.¹

Bylund beskriver tre faktorer som kännetecknande för de straffprocessuella tvångsmedlen. För det första handlar det om andra åtgärder än straff eller sanktioner. För det andra utgör straffprocessuella tvångsmedel åtgärder med funktioner i straffprocessen. Det tredje kännetecknet är att straffprocessuella tvångsmedel innebär tvång mot person eller egendom. Bylund anser att reglerna om straffprocessuella tvångsmedel förutsätter att tvång kan användas då den misstänkte inte samarbetar.²

De mest centrala straffprocessuella tvångsmedlen i svensk lagstiftning finns i 24-28 kap. RB. Bestämmelser om straffprocessuella tvångsmedel finns även i lagen om hemlig kameraövervakning, lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, 1952 års lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa

---

¹ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 5

² Ekelöf m.fl., *Rättegång III*, 7 uppl., s. 38

brottmål samt i vissa straffrättsliga lagar, till exempel smugglingslagen. Dessa bestämmelser kompletterar eller ersätter RB:s regler.

2.2 Närmare om hemliga straffprocessuella tvångsmedel

Normalt förutsätter reglerna om straffprocessuella tvångsmedel att tvång kan användas då den misstänkte inte samarbetar frivilligt. Det krävs däremot inte att åtgärden genomförs med tvång. Hemliga straffprocessuella tvångsmedel saknar ett direkt inslag av tvång, av det uppenbara skälet att den misstänkte inte är medveten om åtgärden och därför inte kan invända mot den. Trots bristen på tvång talar man här om tvångsmedel. Enligt Bylund är det tillräckligt att det är fråga om en integritetskränkning som man kan anta är mot den misstänktes vilja.³

Polisrättsutredningen anser i sitt slutbetänkande att skälet till att hemliga tvångsmedel räknas till straffprocessuella tvångsmedel torde vara för att de omfattas av grundlagsskyddet i 2 kap. 6 § RF. Det anges vidare i utredningen att en förutsättning för att en åtgärd skall betraktas som ett tvångsmedel är att det bör vara fråga om en sådan åtgärd som den enskilde skyddas mot enligt regeringsformen eller som annars utgör ett intrång i de mänskliga fri- och rättigheterna såsom de anges i till exempel Europakonventionen.⁴

2.3 Avslutning

Användningen av straffprocessuella tvångsmedel utgör ett led i det brottsutredande arbetet och används således före en eventuell fällande dom. De straffprocessuella tvångsmedlen i RB har till ändamål att underlätta förundersökning och rättegång. De får inte användas för andra, exempelvis brottsförebyggande syften, även om detta i många fall skulle underlätta myndigheternas brottsutredande och brottsbekämpande

---

³ a.a. s. 42

⁴ SOU 1995:47 s. 139 f.

verksamhet. Av detta följer att tvångsmedlen inte får användas enbart i preventivt syfte. Det ligger utanför RB: s ramar att förebygga brott.

2.4 Personlig integritet

Det finns inte någon definition av begreppet personlig integritet i svensk lagstiftning. I olika utredningar har man med utgångspunkt i bland annat de grundläggande fri- och rättigheterna i regeringsformens andra kapitel försökt ringa in begreppet genom att skilja mellan olika typer av integritet. De typer av integritet man tar upp är den rumsliga integriteten (hemfriden), den materiella integriteten (egendomsskyddet), den kroppsliga integriteten (skydd för liv och hälsa), den personliga integriteten i fysisk mening (skyddet för den personliga friheten och rörelsefriheten) och den personliga integriteten i ideell mening (skyddet för privatlivet och för personligheten inklusive den privata ekonomin).⁵

Eftersom ämnet för denna uppsats är användningen av hemliga tvångsmedel är det skyddet för privatlivet och för personligheten som är av intresse. Detta benämns genom ovanstående uppdelning som den personliga integriteten i ideell mening. I den fortsatta framställningen kommer det dock att benämnas endast för den personliga integriteten.

---

⁵ Se bl.a. SOU 1984:54 s. 42

3. Rättighetskydd

3.1 Inledning

I samband med brottsutredningar kan enskilda individer drabbas av olika ingrepp från statens sida som ett led i det arbete de brottsutredande myndigheterna bedriver. Användningen av tvångsmedel innebär per definition ett ingrepp i den personliga integriteten. I en demokratisk rättsstat måste dock staten sätta gränser för sin egen verksamhet. Det får inte krävas att brott klaras upp till varje pris utan det måste föreligga en avvägning mellan det man vill uppnå och den kränkning som man kan tillåta att enskilda drabbas av. Det finns därför bestämmelser om vissa grundläggande fri- och rättigheter som måste iaktas under en brottsutredning. Dessa återfinns främst i 2 kap. Regeringsformen och i Europakonventionen, samt i vissa andra internationella konventioner, till exempel FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Bestämmelserna syftar till att skydda enskilda från olika former av övergrepp från statens sida, samt till att begränsa lagstiftarens möjlighet att inskränka skyddet. Då Regeringsformen och Europakonventionen är de mest centrala med anledning av ämnet för denna uppsats kommer jag nedan att behandla dem närmare. Båda utgör svensk lag och kränkningar av dem kan prövas av svensk domstol. Kränkningar av Europakonventionen kan dessutom prövas av Europadomstolen.

3.2 Regeringsformen

I Regeringsformens första kapitel upptas vissa grundläggande principer om statskicketts grunder och mål för politiken. En grundläggande bestämmelse om skydd för den enskildes personliga integritet finns i 1 kap. 2 § 3 st. Där föreskrivs att det allmänna skall värna den enskildes privatliv och familjeliv. Bestämmelsen har inte karaktären av en rättsligt bindande föreskrift, utan är ett målsättningsstadgande för den samhällsliga verksamheten.

Regeringsformens andra kapitel behandlar mer specifikt rättsligt bindande bestämmelser som rör medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter gentemot det allmänna. Några av dessa rättigheter är absoluta och får inte inskränkas utan föregående grundlagsändring, medan de flesta av dem kan begränsas genom lag.⁶ Rätten till förtrolig kommunikation skyddas i 2 kap.6 §, där det stadgas att:

Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp även i annat fall än som avses i 4 och 5 §§. Han är därjämte skyddad mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång samt mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse och mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande.

Av bestämmelsen kan utläsas ett förbud mot avlyssning av all form av privat kommunikation. Den omständigheten att bestämmelsen avser endast meddelanden som kan anses vara förtroliga medför att skyddet inte omfattar samtal i en folksamling eller radiosändningar, då dessa inte anses vara förtroliga.⁷

En begränsning av Regeringsformens skydd enligt 2 kap. 6 § får ske, men endast genom lag. För att en sådan begränsning skall få ske uppställs vissa specifika krav enligt 2 kap. 12 § Regeringsformen. En inskränkning av de grundläggande fri- och rättigheterna får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen av rättigheterna får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Begränsningen får inte heller göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Utredning av brott har ansetts vara ett sådant ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle för att utgöra grund för en begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna. De straffprocessuella tvångsmedlen är exempel på lagreglerade

---

⁶ Se 2 kap. 12 § 1 st. RF

⁷ SOU 1998:46 s. 52

undantag från det skydd som medborgarna ges i Regeringsformen. Vad som skall anses vara godtagbart i ett demokratiskt samhälle är ganska svårdefinierat när det gäller hur stora begränsningar av skyddet som skall anses acceptabla. Detta medför att lagstiftaren har ett relativt stort tolkningsutrymme. Vad som kan sägas är att den förändrade hotbilden mot rikets säkerhet och enskilda har medfört att begränsningar av de grundläggande fri- och rättigheterna anses vara mer befogade än tidigare. När det gäller de hemliga tvångsmedlen har en utökad tillämplighet getts till de befintliga tvångsmedlen. Vi har också sett en mängd av förslag om nya tvångsmedel den senaste tiden.

Begränsningar av Regeringsformens skydd för medborgarnas fri- och rättigheter finns i flera lagar. Rättegångsbalken innehåller bestämmelser om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Lagen (1995:1506) om hemlig kameraövervakning ger de brottsutredande myndigheterna rätt att i vissa fall använda dolda övervakningskameror. Begränsningar av Regeringsformens skydd finns också bland annat i lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottsmål, lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara och i lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll.

3.3 Europakonventionen

3.3.1 Bakgrund

Europarådet bildades den 5 maj 1949 i London. Syftet var att skapa ett forum för samarbete mellan europeiska stater med demokrati och rättsstatlighet som grundvalar. Medlemsstaterna skulle i samverkan främja respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Som ett led i att förverkliga dessa mål utarbetade Europarådet *den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* (Europakonventionen). Europakonventionen undertecknades i Rom den 4 november 1950 och trädde i kraft

den 3 september 1953 sedan den ratificerats av tio stater.⁸

Europakonventionen gäller sedan 1995 som lag i Sverige.⁹ Samtidigt som Europakonventionen inkorporerades i svensk lag infördes en ny bestämmelse i 2 kap. 23 § Regeringsformen enligt vilken lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av konventionen.

Genom konventionen åläggs staterna att garantera var och en som befinner sig under deras jurisdiktion de fri- och rättigheter som anges däri. Förpliktelsen är alltså inte begränsad till statens egna medborgare. Det är viktigt att beakta Europakonventionens krav angående grundläggande fri- och rättigheter då det som anges är en lägsta standard som måste iaktas av varje medlemsstat i Europarådet, även om dessa stater har rättssystem med olikartade straffprocessuella förfaranden.

3.3.2 Artikel 8 – Rätten till respekt för privat- och familjeliv

- 1. Var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.*
- 2. Offentlig myndighet får inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välstånd eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter.*

Europakonventionens artikel 8 är av central betydelse med avseende på de hemliga tvångsmedlen. Enligt artikel 8.1 har var och en rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, för sitt hem och sin korrespondens. Användning av hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning innebär en kränkning av såväl privat- och familjelivet som korrespondens.

---

⁸ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 17

⁹ SFS 1994:1219

Skyddet för privatlivet är av allmän art och omfattar skydd mot en mängd åtgärder. Det är en svårdefinierad rättighet då många olika företeelser kan hänföras hit. Många av de rättigheter som behandlas i andra artiklar i konventionen berör privatlivet. Enligt Danelius är det rimligt att anse att bestämmelserna om sådana särskilt reglerade rättigheter är exklusivt tillämpliga inom sina respektive områden och att artikel 8 endast fångar upp de aspekter av privatlivet som faller utanför specialbestämmelserna.¹⁰

Artikel 8 behandlar också rätten till respekt för familjelivet samt för hem och korrespondens. Dessa rättigheter har nära samband med rätten till respekt för privatlivet. Med korrespondens avses inte bara brev och andra postförsändelser utan även andra former av överföring av meddelanden mellan personer ryms här. Överföring av meddelanden mellan personer i form av telefonsamtal, telefax och genom datorer omfattas alla av konventionens skydd för korrespondens.¹¹

Det följer av artikel 8.2 att inskränkningar får ske i dessa rättigheter under vissa förutsättningar. En inskränkning av en rättighet måste ske med stöd av lag. Vidare måste inskränkningen vara ägnad att tillgodose något av de i artikeln uppräknade allmänna eller enskilda intressena, bland annat statens säkerhet, den allmänna säkerheten och förebyggande av oordning eller brott. Inskränkningen måste vara nödvändig i ett demokratiskt samhälle för att tillgodose detta intresse.

3.3.3 Aktuella rättsfall från Europadomstolen angående artikel 8

Det har flera gånger i Europadomstolens avgöranden slagits fast att hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning utgör intrång i såväl privatliv som korrespondens som skyddas enligt artikel 8. Sådana intrång har ansetts godtagbara då det är nödvändigt för att skydda den nationella säkerheten eller för att förhindra oordning eller brott. När Europadomstolen har haft att bedöma om teleavlyssning och teleövervakning utgjort konventionsenliga åtgärder har det bland annat handlat

---

¹⁰ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, s. 260 f.

¹¹ a.a., s. 270

om huruvida det funnits adekvat lagstöd för åtgärden.

I *Halford mot Förenade Konungariket*¹² förkastade Europadomstolen en invändning om att en arbetsgivare i princip skulle anses berättigad att kontrollera telefonsamtal på arbetsplatsen. Telefonavlyssningen antogs ha skett från en telefon som inte var kopplad till det publika telefonnätet. Den brittiska lagstiftningen om telefonavlyssning var därför inte tillämplig och det fanns inte heller något annat lagstöd för åtgärden, varpå den ansågs strida mot artikel 8.

*Malone mot Förenade Konungariket*¹³ gällde såväl telefonavlyssning som brevkontroll. Europadomstolen konstaterade i målet att de rättsnormer som reglerade ingrepp i den genom artikel 8 skyddade rättigheten var för otydliga och kunde tolkas på olika sätt. Därmed ansågs kravet på tydlighet inte vara uppfyllt, och ingreppet hade därför inte skett i överensstämmelse med lag. En registrering av telefonnummer som hade gjorts ansågs inte heller ha svarat mot kravet på laglighet på grund av otydligheten hos de regler som tillämpats.

Även i målen *Kruslin*¹⁴ och *Huvig*¹⁵, båda *mot Frankrike*, ansåg Europadomstolen att telefonavlyssning hade skett utan tydligt lagstöd. Besluten om telefonavlyssning hade i dessa fall grundats på mycket allmänna bestämmelser. Åtgärderna ansågs därför i båda fallen strida mot artikel 8 i konventionen.

*Kopp mot Schweiz*¹⁶ gällde avlyssning av en schweizisk advokats kontor. I beslutet angående avlyssningen hade föreskrivits att advokatsamtal inte skulle kontrolleras. Det stod dock inte klart hur man skulle skilja mellan de samtal som rörde advokatverksamheten och andra samtal. Dessutom ankom det på en tjänsteman vid postförvaltningen att avgöra vilka samtal som inte skulle kontrolleras. Systemet ansågs inte tillräckligt rättssäkert och uppfyllde inte laglighetskravet i artikel 8.

---

¹² *Halford mot Förenade Konungariket*, dom 25 juni 2005

¹³ *Malone mot Förenade Konungariket*, dom 2 augusti 1984

¹⁴ *Kruslin mot Frankrike*, dom 24 april 1990

¹⁵ *Huvig mot Frankrike*, dom 24 april 1990

¹⁶ *Kopp mot Schweiz*, dom 25 mars 1998

Ett viktigt avgörande är *Klass m.fl. mot Tyskland*¹⁷ där Europadomstolen behandlade problemen kring telefonavlyssning i syfte att skydda statens säkerhet. Domstolen konstaterade att telefonavlyssning får ske enligt artikel 8.2 när det är nödvändigt för att skydda de demokratiska institutionerna. Telefonavlyssning får således användas för att motverka spioneri och terrorism. Det måste dock finnas en effektiv kontroll av att systemet inte missbrukas. Enligt domstolen hade det tyska systemet tillräckliga rättssäkerhetsgarantier.

3.4 Sammanfattning

Det är i Regeringsformens andra kapitel som vi finner grundlagsskyddet mot användningen av hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Detta förstärks ytterligare av Europakonventionens bestämmelser om skydd för individens privatliv och korrespondens. I de flesta fall stater fällts för brott mot artikel 8 i Europakonventionen i samband med hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning handlar det inte om att åtgärden i sig inte kan tillåtas, utan att det inte funnits en tillräckligt tydlig lagreglering. För att hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning skall få användas måste användningen vara reglerad i lag. I nästa avsnitt kommer regleringen av dessa tvångsmedel i svensk rätt att behandlas.

---

¹⁷ Klass m.fl. mot Tyskland, dom 6 september 1978

4. Hemliga tvångsmedel i svensk rätt

4.1 Inledning

Regleringen av hemliga tvångsmedel finns i 27 kap. RB, lag (1995:1506) om hemlig kameraövervakning, lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, lag (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m. och lag (1991:572) om särskild utlänningskontroll. Uppsatsen avser att behandla hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning främst enligt RB. Övrig lagstiftning med avseende på dessa tvångsmedel kommer att nämnas helt översiktligt.

4.2 Rättegångsbalken

4.2.1 Inledning

Rättegångsbalken är den centrala lagstiftningen när det gäller hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Bestämmelserna om dessa tvångsmedel finns i 27 kap. 18-30 §§ RB. Genom lagändringar 2004 har omfattande förändringar av reglerna i 27 kap. RB genomförts. 18-21 §§ har fått nya lydelse samtidigt som det har tillkommit fem nya paragrafer (26-30 §§). 27 § trädde ikraft den 1 april 2004 och de övriga ändringarna trädde ikraft den 1 oktober samma år.¹⁸

---

¹⁸ SFS 2003:1146, Prop. 2002/03:74

4.2.2 Definition av telemeddelande

Telemeddelande är ett centralt begrepp vid tillämpningen av hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning eftersom det är telemeddelanden som avlyssnas eller övervakas. Telemeddelande definieras i 6 kap. 19 § lag (2003:389) om elektronisk kommunikation som *ljud, text, bild, data eller information i övrigt som förmedlas med hjälp av radio eller genom ljus eller elektromagnetiska svängningar som utnyttjar särskilt anordnad ledare*. Definitionen anses vara tillämplig på RB:s regelsystem.¹⁹ Lagstiftningen har utformats på ett sätt så att den skall få en allmän tillämplighet. Den tekniska utvecklingen i samhället har lett till att det är möjligt att avlyssna och övervaka allt fler kommunikationsvägar. Att låta lagstiftningen få en generell tillämplighet är ett sätt att täcka in även kommande tekniska utvecklingar. Exempel på telemeddelanden som får avlyssnas och övervakas är telefonsamtal, telefax, telegram, elektronisk post och annan datakommunikation.²⁰

4.3 Förundersökningskravet

En grundläggande förutsättning för att hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning skall få användas är att förundersökning har inletts. De straffprocessuella tvångsmedlen har kommit till för att de brottsutredande myndigheterna på ett effektivt sätt skall kunna utreda brott och säkerställa lagföring och tvångsmedlen har sin största betydelse i förundersökningsförfarandet. Om förundersökning inte har inletts innan tvångsmedelsanvändningen anses den inledd i och med att man beslutar om att använda tvångsmedel.²¹ Tvångsmedlen i RB får inte användas i syfte att uppdaga eventuell brottslighet i fall där brottsmisstanken inte har nått den punkt när förundersökning kan inledas. Av detta följer att tvångsmedlen inte heller får användas enbart i syfte att förebygga brott. Detta ligger utanför RB:s ramar.²²

---

¹⁹ Prop. 2002/03:74 s. 14

²⁰ Prop. 2005/06:177 s. 18, prop 1988/89:124 s. 39

²¹ Se bl.a. SOU 1995:47 s. 155, JO 3249-1995

²² Regeringen presenterade dock i maj 2006 ett lagförslag angående användningen av hemliga

Förundersökningskravet innebär också att användningen av tvångsmedel skall upphöra om förundersökningen läggs ned. Anledningen till att förundersökningen läggs ned spelar ingen roll.²³

4.4 Hemlig teleavlyssning, 27 kap. 18 § RB

4.4.1 Bakgrund

Bestämmelser om hemlig teleavlyssning har funnits sedan rättegångsbalkens tillkomst. Fram till år 1989 fanns bestämmelsen i 27 kap. 16 § RB. Genom lagändringar som trädde ikraft den 1 september 1989 infördes nya regler om hemlig teleavlyssning i 27 kap. 18 § RB.²⁴ Bestämmelserna om hemlig teleavlyssning återfinns nu i 27 kap. 18-30 §§.

4.4.2 Vad innebär hemlig teleavlyssning

Hemlig teleavlyssning innebär att telemeddelanden, som befordras eller har befordrats till eller från ett telefonnummer, en kod eller annan teleadress, i hemlighet avlyssnas eller tas upp genom ett tekniskt hjälpmedel för återgivning av innehållet i meddelandet.²⁵ Möjligheten att genom hemlig teleavlyssning avlyssna redan befordrade meddelanden tillkom i samband med övriga lagändringar 2004.

Vid hemlig teleavlyssning sker en inkoppling som ger polisen en direktförbindelse med den aktuella telefonen. Varje gång luren lyfts på den avlyssnade telefonen

---

tvångsmedel i preventivt syfte. Under behandlingen i kammaren drev fyra partier fram bordläggning av propositionen, vilket medför att förslaget får vila i tolv månader. Detta är en möjlighet som Regeringsformen ger vid rättighetsbegränsande lagstiftning.

²³ Se bl.a. JO 1995/96, s. 103, JO 1996/97, s. 44, SOU 1995:47

²⁴ Prop. 1988/89:124

²⁵ 27 kap. 18 § första stycket RB

startar en bandspelare som spelar in och registrerar tid för samtalet. Konsekvensen är att sedan en telefonlur lyfts kan samtal som sker i den lokalen där telefonen finns avlyssnas utan att telefonen är uppkopplad mot någon annan teleadress. JK har framför kritik till det sätt på vilket avlyssning bedrivs och menar att det inte är lagstiftarens mening att tolka bestämmelserna så att de skall avse även avlyssning av samtal på detta sätt.²⁶ Rikspolisstyrelsen ansåg att situationer där bakgrundssamtal avlyssnades innefattas i hemlig teleavlyssning och att någon ändring i frågan inte krävdes. Frågan togs upp i det lagstiftningsärende som ledde till ändringarna i 27 kap. 2004. Enligt Buggningsutredningen var det uppenbart att syftet med tillstånd till hemlig teleavlyssning är att man skall få ta del av telemeddelanden som befordras mellan en mottagare och en sändare. Skulle det vara så att telefonluren lagts av och avlyssning därför kan ske av rummet är det enligt utredningen att se som buggning och inbegrips således inte i beslutet om hemlig teleavlyssning. Skulle det under en avlyssning uppstå en sådan situation som inte motsvarar syftet med beslutet borde därför avlyssningen, enligt Buggningsutredningen, genast avbrytas och upptagningen förstöras. Det ansågs dock att om bakgrundssamtal fångas upp medan den misstänkte slår ett telefonnummer, talar i telefon eller när den misstänkte under tiden han talar i telefon talar med personer som finns i rummet får accepteras som en nödvändig följd av den hemliga teleavlyssningen.²⁷ Regeringen delade utredningens åsikt i frågan. Man ansåg att gällande reglering på området gav tillräcklig vägledning för när en avlyssning bör avbrytas, och ansåg därför inte att det var nödvändigt med någon ytterligare reglering på området.²⁸ Det skall nämnas att samtal som avlyssnats i ett rum där telefonluren varit avlagd åberopades och godtogs som bevisning i Svea hovrätt i ett mål om grovt narkotikabrott.²⁹

4.4.3 Vid vilka brott får hemlig teleavlyssning användas

På grund av den integritetskränkande natur som hemlig teleavlyssning har begränsades regeln från början till svårare brottslighet. Hemlig teleavlyssning får

---

²⁶ JK beslut 1998-04-02 dnr 172-97-21

²⁷ SOU 1998:46 s. 329

²⁸ Prop. 2002/03:74 s. 44

²⁹ Svea Hovrätt, mål B 1132/97, dom den 9 sept. 1997

meddelas vid förundersökning angående brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Senare har tillämpningsområdet utvidgats till att också omfatta försök, förberedelse och stämpling till sådant brott, om gärningen är straffbelagd.

Från och med den 1 oktober 2004 infördes en så kallad straffvärdeventil i bestämmelsen om hemlig teleavlyssning. Det innebär att tvångsmedlet får användas även i fall då minimistraffet inte uppgår till fängelse i minst två år, om det med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år. Enligt propositionen fanns det ett behov av denna ventil då flera brott har en mycket vid straffskala och det i vissa fall står klart relativt tidigt att straffvärdet kommer att överstiga två års fängelse. Man nämner som exempel grov stöld som har en straffskala som omfattar fängelse i lägst 6 månader och högst sex år. Vidare anförs att det är ett viktigt samhällsintresse att med hjälp av effektiva tvångsmedel kunna utreda brott som i det enskilda fallet har ett mycket högt straffvärde, men som har en vid straffskala med lågt straffminimum. Det finns därför ett behov av att i viss utsträckning kunna beakta straffvärdet för det enskilda brott som förundersökningen avser.³⁰

Straffvärdeventilen utvidgar betydligt paragrafens tillämpningsområde. Bestämmelsen kan till exempel tillämpas vid grov stöld och grov misshandel. Det är alltså det förväntade straffvärdet som ligger till grund för ett beslut om hemlig teleavlyssning. Det borde i många fall vara svårt att redan på ett tidigt skede i förundersökningen kunna göra en någorlunda säker bedömning av brottets straffvärde. Regeringen menar dock att straffvärdeventilen främst är avsedd för uppenbara situationer och nämner som exempel tavelstölden från Moderna museet där det ganska omedelbart stod klart att brottets straffvärde skulle överstiga två års fängelse. Ett annat exempel som tas upp är en förundersökning om grov stöld innefattande ett inbrott i en banklokal där summan av det tillgripna uppgick till ca 30 miljoner kronor.³¹

---

³⁰ Prop. 2002/03:74 s. 32 f.

³¹ a.a. s. 32 f.

4.5 Hemlig teleövervakning

4.5.1 Bakgrund

Hemlig teleövervakning användes från början endast vid brott enligt 1952 års lag, men infördes som tvångsmedel i RB 1989.³² Det ursprungliga syftet med hemlig teleövervakning var att vid behov kunna fördröja telefonsamtal eller hindra dem från att befordras. Numera används tvångsmedlet framför allt för att kartlägga den misstänktes kontakter under en viss tidsperiod, då det ger en fullständig bild av vilka kommunikationer som har förekommit mellan olika teleadresser.³³

4.5.2 Vad innebär hemlig teleövervakning?

Hemlig teleövervakning definieras i 27 kap. 19 § RB och innebär att uppgifter i hemlighet hämtas in om teledelanden som befordras eller har befordrats till eller från en viss teleadress eller att sådana meddelanden hindras från att nå fram. Hemlig teleövervakning bygger således på samma tekniska avgränsning, dvs. teledelanden, som hemlig teleavlyssning. Till skillnad från teleavlyssning avser inte teleövervakning själva innehållet i samtalen. Det man får fram är uppgifter om vem som har ett visst telefonnummer, mellan vilka telefonnummer samtal rings, tidpunkt för samtalen och längden på dem. När det gäller mobilsamtal är det också möjligt att ta reda på från vilket geografiskt område ett telefonsamtal rings och var mottagaren av samtalet befinner sig.³⁴ Hemlig teleövervakning används ofta i kombination med hemlig teleavlyssning eftersom det krävs ett beslut om hemlig teleövervakning för att få tillgång till uppgifter om vilka teleadresser som kommunicerar.

Hemlig teleövervakning är i vissa hänseenden inte en lika integritetskränkande

---

³² Prop. 1988/89:124

³³ Lindberg, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 494

³⁴ Prop. 2002/03:74 s. 15

åtgärd som hemlig teleavlyssning eftersom innehållet i de utväxlade meddelandena inte blir tillgängligt. Det finns emellertid vissa uppgifter som endast kan fås genom hemlig teleövervakning, såsom lokaliseringssuppgifter, som kan skapa en mer eller mindre fullständig bild över hur en person har rört sig och vilka han har kommunicerat med. En sådan kartläggning av en persons förehavanden kan vara lika integritetskränkande som avlyssning. Lokaliseringssuppgifter kan visa om en person har befunnit sig vid eller i närheten av en brottsplats vid en viss tidpunkt. Det kan också ge en bild av hur den misstänkte rört sig under en viss tidsperiod.

4.5.3 Vid vilka brott får hemlig teleövervakning användas?

Hemlig teleövervakning anses vara ett mindre ingripande tvångsmedel, och får också användas vid betydligt fler brottstyper, än hemlig teleavlyssning. Tillstånd till hemlig teleövervakning får meddelas av rätten vid utredning av brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader. Vidare anges vissa specificerade brott som tvångsmedlet får användas för att utreda, trots att minimistraffet inte uppgår till fängelse i sex månader. Det är dataintrång (BrB 4:9c), barnpornografibrott enligt BrB 16:10a som inte är att anse som ringa, narkotikabrott enligt 1 § narkotikastrafflagen eller brott enligt 6 § 1 st. lagen om straff för smuggling (narkotikasmuggling). Tillstånd får också lämnas vid förundersökning angående försök, förberedelse eller stämpling till dessa brott, om sådan gärning är belagd med straff.

Även för hemlig teleövervakning föreslogs i lagrådsremissen att en straffvärdeventil skulle införas. Lagrådet pekade dock på att införandet av en straffvärdeventil för hemlig teleövervakning skulle innebära att tvångsmedlet skulle kunna användas vid många brott som kan leda till en icke frihetsberövande påföljd. Regeringen föreslog istället att tillämpningsområdet för hemlig teleövervakning utvidgades genom att vissa brott lades till i den uppräkningslista för vilka brott övervakning får användas. Därmed upptogs dataintrång och barnpornografibrott (som inte är att anse som ringa) i paragrafens tillämpningsområde.³⁵

---

³⁵ Prop. 2002/03:74 s. 35

4.6 Villkor för användningen enligt 27 kap. 20 § RB

4.6.1 Inledning

I 27 kap. 20 § RB anges närmare förutsättningar som måste vara uppfyllda för att hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning skall få användas. Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning får endast användas om någon är skäligen misstänkt för brottet och åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. I 20 § stadgas också vilka teleadresser som åtgärden får avse. Dessa rekvisit kommer närmare att redogöras för nedan.

4.6.2 Skäligen misstänkt

På grund av att hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning till sin natur är starkt integritetskränkande har det ställts krav på att tvångsmedlen inte skall kunna användas vid en alltför svag grad av misstanke. Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning får användas endast om någon är *skäligen misstänkt för brottet*. Det skall alltså vara fråga om ett konkret brott. Begreppet skäligen misstänkt är inte närmare kommenterat i förarbetena till rättegångsbalken. Som en jämförelse kan nämnas att begreppet skäligen misstanke används som en förutsättning för tillämpningen av andra tvångsmedel enligt RB, till exempel reseförbud, kvarstad husrannsakan och kroppsvisitation. Skäligen misstanke förutsätts också enligt 23 kap. 18 § RB för att man i samband med förhör skall vara skyldig att underrätta någon om misstanken. Enligt Gärde är denna grad av misstanke starkare än vad som innefattas med att någon *kan misstänkas* men att den inte uppgår till vad som avses med *sannolika skäl*.³⁶ Ekelöf anser att bevisstyrkan skall kunna jämföras med uttrycket *antagligt*.³⁷

---

³⁶ Gärde, *Nya rättegångsbalken*, s. 310 f.

³⁷ Ekelöf m.fl., *Rättegång V*, 7 uppl., s. 86

4.6.3 Synnerlig vikt

För att hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning skall tillåtas krävs inte bara att en person är skäligen misstänkt för brottet, åtgärden skall dessutom vara av synnerlig vikt för utredningen. Uttrycket synnerlig vikt innebär, enligt förarbetena, att det som kan fås fram genom åtgärden i princip inte är åtkomligt med andra, mindre ingripande metoder. En granskning av utredningsmöjligheterna i det enskilda fallet skall alltid göras. Det behöver i och för sig inte föreligga ett absolut hinder att få fram information på andra vägar. Hindret bör dock vara av sådan art att det inte skäligen kan krävas att de brottsutredande myndigheterna skall avstå från hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning. I förarbetena sägs att om exempelvis personlig övervakning eller andra åtgärder kan användas som alternativ, bör det ändå vara tillåtet med teleavlyssning, om alternativen skulle kräva en orimligt hög personalinsats eller vara förenade med avsevärd risk att den pågående utredningen avslöjas för tidigt. Utgångspunkten bör dock alltid vara att i första hand pröva andra, mindre ingripande metoder.³⁸

Att åtgärden skall vara av synnerlig vikt för utredningen behöver inte nödvändigtvis betyda att den kan förväntas ge avgörande bevisning som omedelbart kan leda till en fällande dom, men det inrymmer ett kvalitetskrav beträffande de upplysningar som avlyssningen kan ge. Enligt departementschefen får dessa inte inskränka sig till obetydliga detaljer, som man både kan ha och mista. Uttrycket innefattar ett krav på att utredningsläget gör avlyssningen nödvändig. Åtgärden kan ge indirekt information om kontaktvägar och förehavanden och ge uppslag till vidare spaning och bilda underlag för andra åtgärder.³⁹

4.6.4 Teleadresser som åtgärden får avse

En grundläggande förutsättning för hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning är att åtgärden skall avse en i förväg utpekad teleadress. Åtgärden

---

³⁸ Prop. 1988/89:124 s. 44 ff.

³⁹ a.a., s. 44 ff.

får avse en teleadress som den misstänkte innehar eller har innehaft, eller en teleadress som den misstänkte annars kan antas ha använt eller kommer att använda. Beviskravet uttrycks här med *kan antas*, vilket är det lägsta inom processrätten. Det relativt låga beviskravet för att den misstänkte kan antas använda en teleadress gör i vissa fall avlyssning och övervakning möjlig av en mängd telefoner. Till exempel skulle avlyssning och övervakning i vissa fall vara möjlig av en telefon på den misstänktes arbetsplats, en telefon i en telefonkiosk eller telefoner hos den misstänktes vänner och släktingar om han regelbundet besöker dessa.⁴⁰ Malmsten anser att när det gäller telefoner som är tillgängliga för allmänheten, så som en telefonkiosk, eller telefoner som är tillgängliga för ett större antal personer, t.ex. på arbetsplatser eller i offentliga lokaler, bör tillstånden förenas med inskränkande villkor.⁴¹ Departementschefen anförde som exempel att man med hjälp av yttre spaning kan begränsa avlyssningen av samtal från en telefonautomat till sådana samtal som rings av den misstänkte.⁴²

Från och med 2004 får ett beslut om hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning även avse en teleadress som det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte har ringt till eller på annat sätt kontaktat, eller kommer att ringa till eller på annat sätt kontakta. Beviskravet här är synnerlig anledning att anta, vilket är högre än kan antas. Det skall vara så gott som säkert att den misstänkte kommer att kontakta teleadressen.⁴³ Det framhölls i propositionen att en utvidgning av detta slag avseende de teleadresser som åtgärden får avse medför en ökad risk för att för brottsutredningen ovidkommande personer utsätts för avlyssning. Vidare anfördes dock att det även med tidigare regler kan inträffa att en telefon som den misstänkte kan antas komma att använda avlyssnas och utnyttjas av andra personer. Man ansåg att dessa situationer inte kan anses vara så betydande att en utvidgning av teleadresser som får avlyssnas respektive övervakas skall anses otänkbar av integritetsskäl.⁴⁴

Av 27 kap. 20 § sista st. RB framgår att teleavlyssning och teleövervakning inte får

---

⁴⁰ Prop. 1988/89:124 s. 45

⁴¹ Malmsten, *Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning*, s. 541

⁴² Prop. 1988/89:124 s. 46

⁴³ Westerlund, *Straffprocessuella tvångsmedel*, s. 118

⁴⁴ Prop. 2002/03:74 s. 38

avse telemeddelanden som befordras eller har befordrats inom ett telenät som med hänsyn till sin begränsade omfattning och omständigheterna i övrigt får anses vara av mindre betydelse från allmän kommunikationssynpunkt. Åtgärden får således inte ske mot exempelvis en porttelefon eller en snabbtelefon i en bostad.

4.7 Samtal som inte får avlyssnas enligt 27 kap. 22 § RB

Av 27 kap. 22 § RB framgår att hemlig teleavlyssning inte får ske av telefonsamtal eller andra telemeddelanden mellan den misstänkte och hans försvarare. Skulle det under en avlyssning framkomma att det rör sig om ett sådant samtal eller meddelande skall avlyssningen avbrytas och upptagningen omedelbart förstöras i den mån den omfattas av förbudet. Bestämmelsen avser att skydda förtroligheten mellan klient och försvarare. Bakgrunden till denna reglering är att en misstänkt måste kunna förlita sig på att det som han säger till sin försvarare inte utan hans samtycke kommer till de brottsutredande organens kännedom.⁴⁵ Bestämmelsen ligger också i linje med 36 kap. 5 § RB där det stadgas att försvarare inte får höras som vittne om vad som anförtrotts honom för uppdragets fullgörande, om inte den misstänkte medger det. Det måste, mot den bakgrunden, anses rimligt med ett avlyssningsförbud av samtal och andra meddelanden mellan den misstänkte och hans försvarare.

Det har diskuterats om det för ett förbud mot avlyssning krävs att advokaten skall vara förordnad som försvarare i det ärende som teleavlyssningen avser för att förbudet i 27 kap. 22 § RB skall aktualiseras. Det framhölls av departementschefen i förarbetena att det kan antas att det endast i undantagsfall har hunnit utses eller förordnas försvarare när avlyssningen aktualiseras.⁴⁶ Detta uttalande kan uppfattas så att lagstiftaren har syftat på försvarare i det ärende som ligger till grund för tvångsmedelsanvändningen. I doktrinen har man dock ansett att lagtexten inte ger stöd för en sådan begränsning och att avlyssningsförbudet därför torde omfatta alla samtal mellan den misstänkte och hans försvarare, oavsett om försvararens uppdrag

---

⁴⁵ Prop. 1988/89:124 s. 46

⁴⁶ Prop. 1988/89:124 s. 68

har att göra med det pågående tvångsmedelsärendet eller inte.⁴⁷ Skulle samtalet däremot föras mellan den misstänkte och en advokat som inte är hans försvarare finns inga hinder mot att avlyssningen fortskrider.

4.8 Granskning

Enligt 27 kap. 24 § första st. RB skall en upptagning eller uppteckning som har gjorts vid hemlig teleavlyssning granskas snarast möjligt. Vid en sådan granskning skall 27 kap. 12 § RB tillämpas. Detta innebär att det i normalfallet endast är rätten, åklagaren eller fu-ledaren som har rätt att företa denna granskning. Syftet med granskningen är i första hand att pröva i vilken utsträckning avlyssningen innehåller information av betydelse för utredningen.

I andra stycket stadgas att upptagningar och uppteckningar, i de delar de är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, skall sparas tills förundersökningen har lagts ned eller avslutats eller, om åtal väckts, målet slutligen har avgjorts. Därefter skall de förstöras, om det inte är så att uppgifterna tagits in i förundersökningsprotokollet.

---

⁴⁷ Se bl.a. Malmsten, *Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning*, s. 543

5. Överskottsinformation

5.1 Inledning

I samband med hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning kan det komma fram uppgifter som inte har något som helst samband med det brott som föranlett tvångsmedelsbeslutet. Det är ibland möjligt att uppgifterna i stället kan vara av betydelse för utredningen av ett annat begånget brott eller för att förhindra att brott begås. Det kan också röra sig om uppgifter som inte har något samband med brott, men som kan vara av betydelse i ett annat sammanhang, exempelvis för sociala myndigheter.⁴⁸ Informationen kan gälla den person som förundersökningen gäller, eller så kan den gälla helt andra personer. Frågan som uppkommer i dessa sammanhang är om och hur sådan information får användas.

De uppgifter som framkommer vid användning av hemliga tvångsmedel som inte har att göra med det brott som legat till grund för beslutet om tvångsmedlet brukar benämnas överskottsinformation. Behandlingen av överskottsinformation har utgjort en stor del av den allmänna kritiken angående användningen av hemliga tvångsmedel. I vilken omfattning överskottsinformation får användas var tidigare inte generellt reglerat i lag. Den 1 juli 2005 infördes en reglering av hur de brottsutredande myndigheterna får använda överskottsinformation, denna bestämmelse återfinns i 27 kap. 23 a § RB.

Det är framför allt två faktorer som har uppmärksammats vid bedömningen av om myndigheterna bör få använda sig av överskottsinformation. Den ena är risken för missbruk från de brottsbekämpande myndigheternas sida, den andra är den misstänktes, eller någon annans, integritetsintresse.

Högsta domstolen hade i mål B 2076-03, dom meddelad den 1 september 2003, att ta ställning till huruvida överskottsinformation var tillåten som bevisning. Detta var

---

⁴⁸ Prop. 2004/05:143 s. 13

innan frågan om överskottsinformation var reglerad i lag. Målet gällde grovt vapenbrott respektive medhjälp till grovt vapenbrott. Som bevisning åberopade åklagaren utdrag ur telefontrafik, utskrifter av telefonsamtal och uppspelning av telefonsamtal. Hemlig teleavlyssning hade beviljats av tingsrätten i samband med en förundersökning som gällde misstanke om grovt narkotikabrott alternativt försök, förberedelse eller stämpling till grovt narkotikabrott. Klagandena yrkade både i tingsrätten och hovrätten att bevisningen som gällde telefonsamtal skulle avvisas eftersom det enligt klagandena inte kunde anses vara tillåtet att använda överskottsinformation som bevisning i rättegång. Tingsrätten lämnade avvisningsyrkandena utan bifall och hovrätten fastställde tingsrättens beslut. Högsta domstolen anförde att huvudregeln enligt svensk processrätt är att allt som har ett bevisvärde får förebringas som bevis. Domstolen menade även att det inte förelåg något hinder enligt Europakonventionen att tillåta den av åklagaren åberopade bevisningen. Man ansåg att avsaknaden av positiva lagregler om behandlingen av överskottsinformation inte i sig påverkar bevisvärdet därav, åtminstone inte när teleavlyssningen beslutats i föreskriven ordning och måste förutsättas ha varit lagligen grundad. Högsta domstolen tillät därför den av åklagaren åberopade bevisningen och lämnade de tilltalades överklaganden av hovrättens beslut utan bifall.

5.2 Bakgrund till lagregleringen

Frågan om överskottsinformation diskuterades under många år i olika utredningar, men området förblev oreglerat. I lagrådsremissen Hemlig avlyssning m.m. från år 2000 framhölls att Europakonventionens artikel 8 krävde någon form av reglering av användningen av överskottsinformation. Lagrådet ansåg att det var en stor brist att användningen av överskottsinformation då inte föreslogs bli lagreglerad. Samtidigt konstaterade lagrådet att det i viss utsträckning redan fanns bestämmelser som begränsar användningen av information för annat ändamål än för vilket den har inhämtats, som bygger på internationella konventioner om samarbete på brotts- och skatteområdena.

Det fördes i förarbetena till regleringen en diskussion om hur användningen av viss överskottsinformation skulle begränsas. I promemorian föreslogs att användningen av överskottsinformation som rörde mindre allvarlig brottslighet skulle begränsas genom ett förbud att använda uppgifterna som bevisning i domstol. Detta stod enligt regeringen inte i överensstämmelse med de i svensk rätt grundläggande principerna om fri bevisprövning och fri bevisvärdering som kommer till uttryck i 35 kap. 1 § RB. En annan konsekvens av detta skulle vara att begränsningen i möjligheterna att använda överskottsinformation skulle komma först i ett sent skede av det rättsliga förfarandet som får till följd att de brottsutredande myndigheterna skulle vara skyldiga att utreda förekommande brottsmisstankar även när dessa grundar sig enbart på överskottsinformation som inte får läggas fram som bevisning i domstol och ett eventuellt åtal därför aldrig skulle kunna bifallas. Regeringen ansåg därför att det var rimligare att en begränsning av möjligheterna att använda överskottsinformation skulle få genomslag redan när brottsmisstankarna uppkommer. Förslaget blev därför istället att det normalt inte skall vara möjligt att inleda förundersökning angående mindre allvarlig brottslighet, om brottsmisstanken grundar sig på överskottsinformation.

5.3 Användning av överskottsinformation, 27 kap. 23 a § RB

Den 1 juli 2005 infördes en reglering av användningen av överskottsinformation i 27 kap. 23 a § RB. Bestämmelsen omfattar användningen av sådan information som framkommer vid hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. En motsvarande bestämmelse infördes samtidigt i lagen om hemlig kameraövervakning.

Bestämmelsen innebär att information om ett annat brott än det som ligger till grund för beslutet om det hemliga tvångsmedlet normalt får användas för att utreda det andra brottet. Det finns dock en begränsning när det gäller överskottsinformation om mindre allvarliga brott. Förundersökning får inledas på grund av överskottsinformation endast om det är föreskrivet fängelse i ett år eller däröver för brottet och det kan antas att brottet inte föranleder endast böter, eller om det finns särskilda skäl. En förundersökning rörande t.ex. ringa misshandel, snatteri och

ofredande kan därför normalt inte inledas med stöd av uppgifter som är överskottsinformation. Uppgifter om förestående brott får emellertid användas utan begränsningar för att förhindra brott.⁴⁹

---

⁴⁹ Prop. 2004/05:143 s. 31 ff.

6. Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning enligt annan lagstiftning

Ovan har hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning enligt RB berörts. Det finns även andra lagar med bestämmelser om dessa tvångsmedel. Lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottsmål gäller vid förundersökning om vissa allmänfarliga brott enligt 13 kap. BrB, vissa högmålsbrott enligt 18 kap. BrB, vissa brott mot rikets säkerhet enligt 19 kap. BrB och sedan den 1 juli 2003, terroristbrott enligt 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott. Lagen innebär utvidgade möjligheter att använda sig av hemlig teleavlyssning och hemlig kameraövervakning, då tillstånd får lämnas enligt 1952 års lag även om det är föreskrivet lindrigare straff än vad som krävs enligt bestämmelserna i RB. Dessutom ger lagen åklagaren en rätt att fatta beslut om användningen av tvångsmedel i brådskande fall. Åklagaren skall då genast anmäla det hos rätten, som skyndsamt skall pröva ärendet. Lagen är tidsbegränsad och gäller efter det senaste beslutet om förlängning till utgången av år 2007.

Lag (1991:572) om särskild utlänningskontroll innehåller bestämmelser som ger möjlighet att tillgripa tvångsmedel mot utlänningar. Lagen uppställer inte något krav på brottsmisstanke eller på att förundersökning skall vara inledd för att tvångsmedel skall få användas. Åtgärder enligt lagen syftar till att förebygga terroristbrott. Enligt denna lag är det möjligt att få tillstånd till hemlig teleavlyssning eller hemlig teleövervakning om det är av betydelse för att utröna om utlänningen eller en organisation eller grupp som han tillhör eller verkar för, planlägger eller förbereder terroristbrott. För att hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning enligt 1991 års lag skall få användas krävs att det föreligger synnerliga skäl. Frågan om tillstånd prövas av Stockholms tingsrätt på yrkande av rikspolisstyrelsen eller en polismyndighet.

Vid krigstillstånd finns också möjlighet till telekontroll med stöd av lag (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara. Bland annat ges åklagaren en rätt att fatta interimistiska beslut

om tvångsmedlen, om rättens tillstånd skulle medföra dröjsmål eller annan olägenhet som är av väsentlig betydelse för utredningen.

7 Statistik över användningen av hemliga tvångsmedel

7.1 Inledning

Statistik över användningen av hemliga tvångsmedel redovisas årligen till riksdagen. Regeringen överlämnade i slutet av november 2006 en skrivelse till riksdagen angående tillämpningen av hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning under år 2005. Skrivelsen bygger i huvudsak på uppgifter som Åklagarmyndigheten och Rikspolisstyrelsen gemensamt lämnat till regeringen.⁵⁰ Det skall nämnas att denna statistik inte omfattar Säkerhetspolisens verksamhet.

7.2 Tillstånd till hemlig teleavlyssning

Av redovisningen framgår att domstolarna under år 2005 har meddelat totalt 833 tillstånd till hemlig teleavlyssning. Inget av dessa tillstånd var knutet till personer med så kallad särställning, till exempel advokater, läkare, präster eller journalister. 542 utav tillstånden gällde förundersökningar angående grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling. När det gäller andra brott har tillstånd meddelats beträffande 291 personer under 2005. Det har i flertalet av fallen varit fråga om förundersökningar som rört grovt rån och mord eller dråp, men även grovt skattebrott, grovt bokföringsbrott, grovt koppleri, människohandel för sexuella ändamål, människorov, grov utpressning, grov stöld, grovt häleri och grov mordbrand. Enstaka tillstånd har gällt förundersökningar om allmänfarlig ödeläggelse, övergrepp i rättssak, grov våldtäkt, grovt vapenbrott, människohandel med barn, grov misshandel, olaga hot (grovt brott) och brott mot lagen om straff för

---

⁵⁰ Se Ju2006/7661/Å

smuggling. Den genomsnittliga avlyssningstiden var 41 dagar.⁵¹

7.3 Tillstånd till hemlig teleövervakning

Under år 2005 lämnades tillstånd till hemlig teleövervakning i 1027 fall. I samtliga fall där tillstånd till hemlig teleavlyssning har beviljats har även tillstånd till hemlig teleövervakning meddelats. I 194 fall har enbart tillstånd till hemlig teleövervakning meddelats. Av de meddelade tillstånden avsåg 562 fall grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling. När det gäller andra brott har hemlig teleövervakning främst använts vid förundersökningar som gällt grovt rån, mord eller dråp, grov stöld eller grovt häleri, men även grovt bokföringsbrott, grovt skattebrott, människorov, grov utpressning, övergrepp i rättssak, grovt koppleri, människohandel för sexuella ändamål, grovt bedrägeri och grov mordbrand. Enstaka tillstånd har avsett förundersökningar om grov misshandel, allmänfarlig ödeläggelse, grovt vapenbrott, brott mot lagen om straff för smuggling, grov våldtäkt, grovt olaga hot, människohandel med barn, tillgrepp av fortskaffningsmedel, grovt brott mot alkohollagen, grov trolöshet mot huvudman och brott mot insiderlagen. Den genomsnittliga övervakningstiden under 2005 var 42 dagar.⁵²

7.4 Är hemliga tvångsmedel effektiva?

Det finns inte något bra mätinstrument för hur effektiva hemliga tvångsmedel är i brottsutredningar. Detta till stor del på grund av att de är just hemliga, vilket gör att det är svårt att få en inblick i användningen. Hemliga tvångsmedel kan utgöra ett viktigt led i en brottsutredning utan att åberopas som bevisning i domstol, vilket gör att användningen inte heller i de sammanhangen kommer till allmänhetens kännedom.

Enligt regeringens skrivelse till riksdagen har hemlig teleavlyssning haft betydelse

---

⁵¹ Skr. 2006/07:28 s. 7

⁵² Skr. 2006/07:28 s.9 f.

för förundersökningen i fråga om den misstänkte när det gäller 353 tillstånd, det vill säga i 42 % av fallen under 2005. Att åtgärden har haft betydelse för förundersökningen innebär här att den har lett till användning av ett annat tvångsmedel, till exempel att den misstänkte har gripits, anhållits eller häktats.⁵³ Dock kan avlyssningen i de fall den inte angetts haft betydelse för utredningen ha fört förundersökningen framåt i andra avseenden än att det lett till att andra tvångsmedel har använts. När det gäller de 480 tillstånd där åtgärden inte har gett något resultat i fråga om den misstänkte har ingripande kunnat ske mot andra än den avlyssningen gällt i 139 fall. I 251 fall har förundersökningen lagts ned på grund av att brott inte har kunnat bevisas.⁵⁴

De 833 personer som har avlyssnats har förekommit i 308 förundersökningar. 125 av dessa förundersökningar har föranlett ett eller flera åtal och 280 fällande domar för brott som låg till grund för besluten om avlyssning. 14 av de 308 förundersökningarna har föranlett domar för andra brott än de som låg till grund för besluten om avlyssning. Vid tiden för redovisningen hade 41 förundersökningar ännu inte avslutats. I de resterande 128 förundersökningarna ledde tillstånden till hemlig teleavlyssning inte till några ytterligare utredningsresultat. 13 av förundersökningarna var föranledda av begäran om rättslig hjälp från annat land med oredovisat resultat.

Teleövervakningen har haft betydelse för förundersökningen vad gäller den misstänkte vid 479 fall, det vill säga i 47 % av övervakningarna. Av de 548 tillstånd där övervakningen inte har gett något resultat i fråga om den misstänkte har i 140 fall ingripande kunnat ske mot andra än den övervakade. Förundersökningen har lagts ned i 281 fall på grund av att brott inte har kunnat bevisas.

När de gäller de 194 personer där enbart tillstånd till hemlig teleövervakning har funnits har dessa förekommit i 100 förundersökningar. 45 av förundersökningarna har föranlett ett eller flera åtal och 84 fällande domar för brott som låg till grund för besluten om övervakningen. Fyra av de 100 förundersökningarna har föranlett domar för andra brott än de som låg till grund för besluten om hemlig teleövervakning. Vid

---

⁵³ Skr. 2006/07:28 s. 14

⁵⁴ Skr. 2006/07:28 s. 8

tiden för redovisningen hade 15 förundersökningar ännu inte avslutats. Tillstånden till hemlig teleövervakning ledde i de resterande 36 förundersökningarna inte till några ytterligare utredningsresultat. Fem av dessa förundersökningar var föranledda av begäran om rättslig hjälp från annat land med oredovisat resultat.⁵⁵

Hemlig teleavlyssning har åberopats som bevis i domstol i 93 mål och hemlig teleövervakning i 129 mål.

Under år 2005 har 12 ansökningar om hemlig teleavlyssning och 11 ansökningar om hemlig teleövervakning avslagits av domstolen. Fyra av avslagen, varav ett enbart avsåg hemlig teleövervakning, avsåg ansökningar om förlängning av pågående avlyssning respektive övervakning. Domstolen fann i dessa fall att det inte förelåg någon misstanke om brott som medger tillstånd till hemlig teleavlyssning. Däremot beviljades tillstånd till hemlig teleövervakning i två av dessa fall. Ett av avslagen avsåg en begäran om rättslig hjälp från annat land, ett avslag beslutades av hovrätten efter överklagande av tingsrättens beslut. Det saknas i fyra fall uppgifter om anledningen till avslagen.⁵⁶

7.5 Avslutande reflektioner

Det framgår av redovisningen om användningen av hemliga tvångsmedel vid förundersökning att tvångsmedlen används främst i förundersökningar där det funnits misstanke om narkotikabrottslighet. Tvångsmedlen har också används i förhållandevis stor omfattning vid förundersökningar som rör annan grov brottslighet till exempel mord och grova rån.

Det har skett en ökning av antalet tillstånd till hemliga tvångsmedel. En förklaring till detta kan vara den ökade organiserade brottsligheten. Den nya lagstiftningen om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning som trädde ikraft den 1 oktober 2004 kan också ha bidragit till att antalet meddelade tillstånd har ökat. Lagändringen

---

⁵⁵ Skr. 2006/07:28 s. 15

⁵⁶ Skr. 2006/07:28 s. 14

har lett till en möjlighet att använda tvångsmedlen vid fler brottstyper. Den tekniska utvecklingen har också medfört förbättrade möjligheter till avlyssning.

Det är fråga om relativt långa avlyssningsperioder och mängden av överflödigt information måste vara stor. Lagstiftningen anger att tiden för avlyssning inte får bestämmas längre än nödvändigt och inte överstiga en månad från dagen för beslutet. Det finns däremot inte någon gräns för hur många gånger ett tillstånd kan förlängas.

Relativt få av ansökningarna avslås, även om det var fler avslag under år 2005 än året innan. En förklaring till varför så få ansökningar avslås är enligt myndigheternas bedömning att underlagen är så välgrundade. Myndigheterna anser att eftersom hemlig teleavlyssning är en i hög grad resurskrävande åtgärd görs noggranna överväganden av behovet, proportionalitet och möjligheten att använda andra metoder innan en begäran om hemlig teleavlyssning lämnas in.

8 Rättssäkerhets- och integritetsaspekter

8.1 Beslutsprocessen

Frågor om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning prövas av rätten på ansökan av åklagaren.⁵⁷ Det är endast domstol som är behörig att fatta beslut om hemliga tvångsmedel enligt RB. Åklagaren har inte getts någon rätt att fatta interimistiska beslut i avvaktan på domstolsprövning.⁵⁸ Som skäl för detta anges i förarbetena att de hemliga tvångsmedlen, genom det hemlighållande de omges av, intar en särställning i förhållande till andra tvångsmedel. Skyddet mot missbruk av andra tvångsmedel ligger till stor del i att den som drabbas själv är eller blir medveten om åtgärden och har möjlighet att få den prövad av domstol eller överordnad myndighet. En sådan kontroll från medborgarnas sida är inte möjlig vid användningen av hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning. Mot bakgrund av detta har man ansett att det är särskilt angeläget att beslut fattas av ett organ som är så fristående som möjligt från förundersökningen. Man har därför valt att behålla domstolskontrollen.⁵⁹

Rättens beslut grundas på innehållet i de handlingar som ges in av åklagaren. I regel kompletteras handlingarna med en muntlig föredragning av åklagaren. I beslutet skall anges vilken teleadress och vilken tid som tillståndet avser. Efter lagändringen 2004 blev det möjligt med avlyssning och övervakning av telemeddelande som redan har befordrats. Tiden för beslutet får inte bestämmas längre än nödvändigt och får inte överstiga en månad framåt från dagen för beslutet. Åklagaren kan sedan begära att tillståndstiden skall förlängas. Vid en framställning om förlängd tid för avlyssning eller övervakning ställs samma krav som på den ursprungliga framställningen.⁶⁰

---

⁵⁷ 27 kap. 21 § RB

⁵⁸ Denna rätt har åklagaren under vissa förutsättningar vid tillämpningen av 1952 års lag och 1988 års lag

⁵⁹ Proposition 1988/89:124 s. 51

⁶⁰ Se 27 kap. 20 § RB

När det gäller prövningen av frågor om hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning äger denna rum i hemlighet. Detta innebär att den misstänkte hålls ovetande, vilket är en förutsättning för att tvångsmedlen skall vara effektiva. Den misstänkte underrättas normalt inte heller i efterhand om att han har utsatts för tvångsmedel. Det hemlighållande som de hemliga tvångsmedlen förutsätter innebär att den möjlighet till granskning, som normalt skall skydda medborgarna mot att tvångsmedel missbrukas, sätts ur spel. Domstolens handläggning av ärendena omgärdas av sekretess vilket medför att allmänheten och medierna inte får någon insyn i hur tvångsmedlen används. Det finns inte någon möjlighet för den som utsätts för tvångsmedlet att överklaga beslutet eftersom han inte har någon kännedom om att beslut fattats.⁶¹ Det är endast när resultatet av tvångsmedelsanvändningen åberopas som bevisning i en rättegång som det blir offentligt.

8.2 Parlamentarisk kontroll

För att i någon mån kompensera den bristande insynen i tvångsmedelsanvändningen tillämpas en form av parlamentarisk kontroll. Regeringen redovisar normalt sett årligen i en skrivelse till riksdagen om de brottsutredande myndigheternas användning av hemliga tvångsmedel. I skrivelsen redovisas bland annat antalet ärenden och meddelade tillstånd, vilka brott som misstanken har avsett och vilken betydelse tvångsmedlen har haft för brottsutredningarna. Skrivelsen bygger på uppgifter från åklagar- och polismyndigheterna. Eftersom skrivelsen är offentlig är uppgifterna avidentifierade och någon parlamentarisk kontroll av enskilda fall är det således inte fråga om. När det gäller användningen av hemliga tvångsmedel i enskilda fall är det JO och JK som kan utöva tillsyn över användningen. Det är dock bara tvångsmedelsanvändningen inom den öppna polisen som redovisas, medan användningen av hemliga tvångsmedel inom Säkerhetspolisen inte redovisas.

---

⁶¹ Sedan 2004 har dock det offentliga ombudet rätt att överklaga beslutet

8.3 Offentliga ombud

Den 1 oktober 2004 infördes ett system med offentliga ombud i ärenden om hemlig teleavlyssning.⁶² Bestämmelserna om offentliga ombud finns i 27 kap. 26-30 §§ RB. Det offentliga ombudet är motpart till åklagaren och har till uppgift att bevaka enskildas intressen och lyfta fram omständigheter till skydd för enskildas integritet i samband med beslut om hemlig teleavlyssning. Ombudet företräder således inte någon särskilt misstänkt, utan enskildas intressen i allmänhet. Syftet är att stärka den enskildes rättsskydd och att skapa ytterligare rättssäkerhetsgarantier redan vid tillståndsprövningen, utöver det faktum att det är domstol som beviljar tillståndet. Ombudet skall inte bara beakta den misstänktes intressen, utan även bevaka tredjemansintressen.⁶³

De offentliga ombuden, som skall vara svensk medborgare, advokat, eller tidigare ha varit ordinarie domare eller advokat, utses av regeringen för en treårsperiod. Det är domstolen som förordnar det offentliga ombudet i respektive ärende. Genom uppdraget som offentligt ombud följer en rätt att överklaga beslutet, något som tidigare i praktiken endast varit möjligt för åklagaren.

I november 2005 publicerade tidskriften *Advokaten*⁶⁴ en artikel där offentliga ombud tillfrågats om deras uppfattning av det nya systemet. Där framkom att majoriteten av de offentliga ombuden tycker att deras roll är meningsfull. En majoritet av ombuden som svarade på *Advokatens* enkät anser att de inför prövningen får ett bra och genomarbetat beslutsunderlag. Det fanns dock kritiker till systemet bland de tillfrågade, bland annat ansåg vissa sig överflödiga i processen. Många av ombuden framhöll att tidspressen var ett problem. De kom helt oförberedda till förhandlingen, oftast kallade med kort varsel och förväntades vid sittande bord läsa underlaget, ställa frågor och ta ställning. Det framfördes också åsikter om att den ordinarie advokatverksamheten blir lidande på grund av att byråerna kan förlora uppdrag på grund av jäv. Undersökningen genomfördes ett år efter att systemet med offentliga ombud infördes. Flera av de tillfrågade ansåg att de behövde mer erfarenhet och mer

---

⁶² Offentliga ombud infördes även vid ärenden om hemlig kameraövervakning

⁶³ Proposition 2002/03:74 s. 22

⁶⁴ *Advokaten* nr 8, 2005, s. 16 ff.

tid till att läsa handlingarna, men ansåg i det stora hela att systemet var bra.

8.4 SOU 2006:98 - En säkerhets- och integritetsskyddsnämnd

I betänkande *Ytterligare rättssäkerhetsgarantier vid användandet av hemliga tvångsmedel*⁶⁵ föreslås att en särskild Säkerhets- och integritetsskyddsnämnd, som skall kontrollera användningen av hemliga tvångsmedel, införs. Utredningens syfte var att överväga ytterligare garantier för enskildas rättssäkerhet vid användning av hemliga tvångsmedel. Man har bland annat utrett om personer som har utsatts för hemliga tvångsmedel skall ha en rätt att i efterhand underrättas om detta och huruvida det behövs förbättringar när det gäller systemet med offentliga ombud.

Den föreslagna Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden skall löpande utföra en tillsyn av den verksamhet där användningen av hemliga tvångsmedel förekommer. Det föreslås att det skall införas en särskild skyldighet att underrätta enskilda personer mot vilka hemliga tvångsmedel har används. Underrättelseskyldigheten skall dock inte gälla brottsmisstänkta som har åtalats för brottet eftersom de som åtalas redan har en rätt till partsinsyn i allt utredningsmaterial. Vid hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning skall även innehavaren av teleadressen underrättas om denne är någon annan än den misstänkte.

Enskilda skall också kunna vända sig till nämnden med en begäran om att den skall kontrollera om de utsatts för tvångsmedelsanvändning och om användningen i så fall har skett på ett korrekt sätt eller inte. Det föreslås dock att åklagaren i en brottsutredning skall kunna skjuta upp och efter en tid underlåta en underrättelse om det till exempel skulle skada den fortsatta brottsbekämpande verksamheten. En underrättelse skall då istället ske till Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden. När det gäller systemet med offentliga ombud ansåg utredningen att det fungerar väl och inga förändringar av systemet ansågs nödvändiga. Reformen föreslås träda i kraft den 1 januari 2008.

---

⁶⁵ SOU 2006:98

Avslutande reflektioner

Användning av hemliga tvångsmedel i en förundersökning är en av de mest ingripande åtgärderna mot enskilda från samhällets sida. Det allmänna intresset av att brottsutredningar genomförs effektivt och att brott klaras upp är anledningen till att man kan tillåta ett såpass starkt intrång i den enskildes privata sfär. Det finns dock alltid en konflikt mellan kraven på effektiva brottsutredningar och skyddet för den personliga integriteten. Hur stora inskränkningar i den enskildes privatliv kan vi tillåta? Det är dessutom ofrånkomligt att användningen av hemliga tvångsmedel kan komma att beröra andra personer än den misstänkte. Intresset av att kunna genomföra effektiva brottsutredningar och intresset för skydd för den personliga integriteten måste vägas mot varandra för att skapa en trygghet och säkerhet i samhället. Men avvägningen och gränsdragningen mellan dessa intressen är inte lätt att göra. Skulle brott i väsentlig omfattning inte kunna utredas och de skyldiga inte kunna lagföras på grund av för långtgående integritetsskydd finns en risk för att de värden som strafflagstiftningen avser att skydda inte blir tillräckligt skyddade. Strävan att utreda brott får å andra sidan inte bli alltför nitisk med alltför långtgående befogenheter då kränkningar av andra intressen som skyddas av samhället skulle bli alltför omfattande.

Den grundläggande avvägningen mellan integritetsintresset och intresset av en effektiv brottsutredning och lagföring görs av lagstiftaren. Lagstiftaren drar upp ramarna för vilka integritetsintrång som är godtagbara. Ytterst är det dock beslutsfattaren, dvs. domstolen, som skall se till att balansen mellan integritet och effektivitet upprätthålls. Det kan uppkomma situationer där oenighet uppstår mellan polis och åklagare och beslutsfattaren, där tvångsmedlen skulle underlätta utredningen, men inte anses nödvändiga. Här sätts beslutsfattarens integritet och förmåga att bevaka rättssäkerhetsaspekter på prov. Beslutsfattaren måste alltid göra en objektiv bedömning i det enskilda fallet om det är motiverat att använda tvångsmedel.

Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning kräver, av naturliga skäl, att den

som utsätts för tvångsmedlet hålls ovetande om det. Det är inte bara verkställigheten, utan även prövningen av frågor som rör hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning som äger rum i hemlighet. Det innebär att den misstänkte hålls ovetande om tvångsmedelsanvändningen, eftersom det är en förutsättning för att tvångsmedlen skall få avsedd effekt. Den misstänkte underrättas inte ens i efterhand om att han utsatts för tvångsmedlet.

Det är endast domstol som har rätt att fatta beslut om användningen av hemliga tvångsmedel. Tillstånd skall inte ges vid lindriga brott och vid en alltför svag misstanke, utan det är noga reglerat när tvångsmedlen får användas. Vid prövningen deltar ett offentligt ombud som åklagarens motpart. Det offentliga ombudet skall bevaka enskildas intressen och lyfta fram omständigheter till skydd för enskildas integritet i samband med ärenden rörande hemliga tvångsmedel. Genom att man införde ett system med offentliga ombud öppnade man upp, om än i ringa omfattning, det annars så slutna förfarandet med hemliga tvångsmedel. Det krävs att ombuden tar sin roll på allvar så att det inte bara blir ett system som finns för syns skull för att ge en bild av en mer rättssäker process.

För att säkerställa att användningen av hemliga tvångsmedel sker på ett rättssäkert och ändamålsenligt sätt krävs att användningen underkastas kontroll och utvärdering av ett oberoende organ. Möjligtvis i form av en särskild säkerhets- och integritetsskyddsnämnd som föreslås i SOU 2006:98. Detta är viktigt när tillämpningsområdena för befintliga hemliga tvångsmedel utökas, och ännu viktigare om de förslag vi har sett om användning av hemliga tvångsmedel i preventivt syfte och hemlig rumsavlyssning införlivas. En generell ökning av användningen skulle kunna leda till en större acceptans och en mer slentrianmässig bedömning i ärendena. Det är viktigt att prövningen alltid upprätthåller en hög standard och att vi inte ser alltför lättvindigt på användningen av hemliga tvångsmedel. Samtidigt skall man komma ihåg att det är en mycket liten andel av befolkningen som är direkt berörd av tvångsmedelsanvändningen.

Litteratur- och källförteckning

Litteratur

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, Nordstedts Juridik, Stockholm 1997

Ekelöf, Per Olof m.fl., *Rättegång III*, 7 Uppl., Nordstedts juridik AB, Stockholm 2006

Ekelöf, Per Olof m.fl., *Rättegång V*, 7 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm 1998

Gärde, Natanael, *Nya rättegångsbalken*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm, 1994

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas*, Thomson Fakta AB, Stockholm, 2005

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella Tvångsmedel*, 2 uppl., Bruuns Bokförlag, Göteborg 2005

Offentligt tryck

Propositioner

1988/89:124 – Om vissa tvångsmedelsfrågor

2002/03:74 – Hemliga tvångsmedel – offentliga ombud och en mer ändamålsenlig reglering

2004/05:143 – Överskottsinformation vid användning av hemliga tvångsmedel
m.m.

2005/06:177 – Åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott

Statens offentliga utredningar

SOU 1984:54 - *Tvångsmedel – Anonymitet – integritet*

SOU 1998:46 – *Om buggning och andra hemliga tvångsmedel*

SOU 1995:47, *Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt Polislagen*

SOU 2006:98, *Ytterligare rättssäkerhetsgarantier vid användandet av hemliga tvångsmedel m.m.*

Övrigt offentlig tryck

Ju2006/7661/Å

Skrivelse 2006/07:28

JO

JO 1995/96, s. 103

JO 1996/97, s. 44

JO 3249-1995

JK

JK beslut 1998-04-02 dnr 172-97-21

Tidsskrifter

Malmsten, Krister, *Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning*, SvJT
1992 s. 529

Tidsskriften Advokaten, november 2005

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

Mål B 2076-03, dom den 1 september 2003

Hovrätten

Svea Hovrätt mål B 1132-97, dom den 9 sept. 1997

Europadomstolen

Halford mot Förenade Konungariket, dom 25 juni 2005

Huvig mot Frankrike, dom 24 april 1990

Klass m.fl. mot Schweiz, dom 6 september 1978

Kopp mot Schweiz, dom 25 mars 1998

Kruslin mot Frankrike, dom 24 april 1990

Malone mot Förenade Konungariket, dom 2 augusti 1984